

גבולות בני הגנה לישראל תגובה עדכנית לתומכי התפיסה ולמטילים בה ספק

השגריר דורי גולד

הקדמה מאת תת-אלוף (מיל.) יוסי קופרווסר

גבולות בני הגנה לישראל

תגובה עדכנית לתומכי התפיסה
ולמטילים בה ספק

השגריר דורי גולד

הקדמה מאת תת-אלוף (מיל.) יוסי קופרווסר

המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה

המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה

רחוב תל חי 13, ירושלים 9210717
טל': 02-5619281 | פקס: 02-5619112
דוא"ל: jcpa@jcpa.org
אתר האינטרנט: jcpa.org.il | jcpa.org (English)

© 2021 המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה (ע"ר)

מסת"ב: 9-9-158-218-965-978 ISBN:

תוכן העניינים

משמעות המושג 'גבולות בני הגנה לישראל'

תת-אלוף (מיל.) יוסי קופרוסור.....4

גבולות בני הגנה לישראל: תגובה עדכנית לחסידי התפיסה ולמתנגדיה

השגריר דורי גולד.....9

הימים בהם התייחסה הקהילה הבינלאומית לצרכיה הביטחוניים של ישראל:

החלטת מועצת הביטחון 242.....10

עקרונות גבולות בני הגנה.....11

גישות אמריקניות משתנות.....14

נסיגות טריטוריאליות ומתקפות הרקטות שבאו בעקבותיהן.....16

בקעת הירדן ורכס ההר בגדה המערבית.....17

איומים קונבנציונליים מתפתחים.....19

מיליציות שיעיות פרו-איראניות: האיום שבדרך.....20

טבעם של האיומים הקיימים על ישראל והשלכותיהם על צורכי הביטחון של ישראל.....23

1. איראן וצבאות טרור מוסלמיים.....23

2. לוחמת מל"טים וטכנולוגיה חדשה.....24

3. כוח אווירי מול כוחות יבשה.....27

4. לחימת מנהרות.....27

חלופות המוצעות על ידי גורמים במערב לגבולות בני הגנה – ושלילתם.....28

הערות.....30

מפות ותרשימים

ישראל בתוך קווי שביתת הנשק של 1949.....8

מתקפות רקטות פלסטיניות על ישראל.....16

קו ההגנה של ישראל: בקעת הירדן בתוספת המורדות המזרחיים התלולים של רכס

ההר בגדה המערבית.....17

אתרים קדושים לאסלאם בדרום ירדן, שאיראן מנסה להשיג בהם דריסת רגל.....21

תקיפות של מל"טים חות'יים כנגד תשתיות נפט סעודיות.....25

הטווח האסטרטגי של המל"טים המופעלים על ידי החות'ים.....25

פגיעות האסטרטגית של ישראל מול הגדה המערבית.....26

משמעות המושג 'גבולות בני הגנה לישראל'

תת-אלוף (מיל.) יוסי קופרווסר

האתגרים הביטחוניים של ישראל מצדיקים את תביעתה לגבולות בני הגנה, שהם הביטוי הצבאי לזכותה של ישראל - על פי החלטת מועצת הביטחון 242 - "לגבולות בטוחים ומוכרים", כדין כל מדינה אחרת.

גבולות בני הגנה, מנקודת המבט הצבאית ובמונחים של ביטחון לאומי, הם אלו המאפשרים לישראל להגן על עצמה ביעילות ובאופן עצמאי, על מנת להרתיע, לסכל ולמנוע התפתחותם של איומים צבאיים על כל ממדיהם האפשריים, תוך מתן התרעה מוקדמת ועדכנית לגבי אותם איומים. רשימת האיומים כוללת:

- בממד הטריטוריאלי - איומים הן מאזורים רחוקים מישראל, הן מאלה הסמוכים אליה והן מתוך השטח המוכל על ידי שטחים שבשליטתה של ישראל או מתוך שטחים אלה.
- ממד הזמן - איומים קיימים וגם אלו הצפויים להתפתח בטווח הבינוני והארוך.
- הממד הצבאי - איומים קונבציונליים ובלתי קונבציונליים, איומי טרור למיניהם, מבצעי קרקע, איומים תת-קרקעים, פעילות אווירית לגוניה, לרבות מטוסים, מטוסים בלתי מאוישים, טילים בליסטיים וטילי שיוט, איומים ימיים ואחרים.
- איומים נוספים בתחומי הסייבר, ביטחון מים ותקשורת וכד'.

משמעותו של המושג 'גבולות בני הגנה' היא שכל המשאבים הטריטוריאליים הדרושים להשגת צורכי הביטחון הישראליים ממוקמים בתוך גבולותיה של ישראל, ואין להבין ממושג זה בהכרח שניתן לטפל בצורה מיטבית במכלול האיומים מקו הגבול עצמו. ברי, שהמושג אינו מתייחס רק למתחם החיצוני הנתון, אלא גם לאופיו של השטח שבשליטה ישראלית ישירה או עקיפה. על הגדרת אותם גבולות בני הגנה להתחשב בטופוגרפיה הספציפית, בדמוגרפיה, בהיסטוריה ובמצב הפוליטי.

מכיוון שלישראל מותניים צרות ואוכלוסייה קטנה בהשוואה ליריביה הנוכחיים והאפשריים, חסר לה עומק אסטרטגי, וכוחותיה המזוינים נשענים על אנשי מילואים לצורך ביצוע משימותיהם, במיוחד בשעת מלחמה.

האזורים רוויי האוכלוסין של ישראל נושקים לשטחים המאוכלסים בידי אלו שנחשפו להסתה מתמשכת נגדה. הטופוגרפיה לאורך מרכז המדינה כוללת רכס המשקיף וחולש על מישור החוף במערב ועל בקעת הירדן העמוקה במזרח. המשטרים במדינות הסובבות את ישראל מתאפיינים באי יציבות בסיסית, וכמה מהמדינות הללו תואמות להגדרה של מדינות כושלות, לפחות בחלק משטחן. חלק מאויביה של מדינת ישראל נחוישים למחוק אותה מהמפה. זאת ועוד, חלק מאותם אויבים, ובייחוד איראן, נהנים ממשאבי עתק ומסוגלים להשיג נשק מתקדם הן באמצעות רכישת נשק מיצרני נשק מובילים או על ידי ייצור מקומי. בשרטוט גבולות בני הגנה לישראל חיוני לקחת את כל המרכיבים הללו בחשבון.

אמת, לישראל יכולות צבאיות מרשימות, אבל אם לא ניתן לפרוס אותן במקומות המתאימים, יעילותן תיפגע משמעותית. לדוגמה, הפריסה הצבאית הישראלית חייבת להקנות לה יכולת לסכל מאמצים להחדרת נשק מעבר הירדן (כולל רקטות ומזל"טים), וכניסת טרוריסטים מאומנים או כוחות זרים לאזורים שבשליטה פלסטינית בגדה המערבית. לא ניתן לבצע משימה זו בלי שתוענק לישראל היכולת לפרוס את כוחותיה בסמוך לנהר ובמורדות המזרחיים של רכס ההר החולש על בקעת הירדן, הן לצורכי תצפית ואיסוף מודיעין, והן כדי לסכל ניסיונות חדירה כאלו בטרם יגרמו נזק כלשהו. פריסה כזו תאפשר לישראל להרחיק את מרכזי אוכלוסייתה ותשתיות קריטיות מהאיומים הפוטנציאליים. בנוסף לנוכחות צבאית פיזית בשטח, ישראל זקוקה לשליטה במרחב האווירי מעל כל שטחה של הגדה המערבית וכן על הספקטרום האלקטרו מגנטי, על מנת להבטיח שיהיה ביכולתה לטפל ביעילות בכל שלל האיומים.

אין פירוש הדבר שפריסה מעין זו יכולה למנוע כל חדירה, אבל היא עשויה להבטיח שכל ניסיון כניסה לתוך השטח ממזרח, גם כשמדובר בפעילות עוינת רב-חזיתית, תיתקל מבעוד מועד בכוח חזק דיו למנוע נזק רבתי לביטחונה של ישראל ולאוכלוסייתה, גם כאשר התרעה המוקדמת איננה מושלמת. זאת ועוד, לנוכחות הצבאית הישראלית השפעה אסטרטגית חשובה ביצירת הרתעה ובייצוב האזור גם מעבר לגבול המזרחי.

לאורך השנים הועלו הצעות למיניהן ורעיונות יצירתיים, על פיהם הגבול ייקבע לפי קווי ה-4 ביוני 1967, עם שינויים מקומיים פה ושם. הנוכחות הצבאית הישראלית תוחלף במספר אזורים חיוניים בכוחות זרים, תוך הישענות על מתקני גילוי אלקטרוניים. פתרונות כאלה אינם יכולים לספק לישראל ביטחון הולם. כוחות ישראליים חייבים להיות נוכחים בשטח, כדי לספק מענה לאיומים מידיים. ישראל אינה יכולה להישען על כוחות זרים שאינם מחויבים להסתכן למען ביטחונה ושניסיון העבר מלמד כי בעת משבר וסכנה הם נעלמים. מתקני גילוי, המסוגלים במקרה הטוב לספק מידה של התרעה מוקדמת, או איתות בזמן אמת לגבי חדירה דרך הגבול, אינם מסוגלים לעשות דבר מעשי בנדון. הרעיון שנכסי איסוף מודיעין ישראליים יפרסו במיקומים אסטרטגיים חשובים, אולם הגישה לאותם אתרים תהיה דרך אזורים שבשליטה פלסטינית, הוא בלתי ישים.

הוא הדין לגבי סיכול טרור ואיומים צבאיים נוספים מתוך השטח שבשליטה פלסטינית. אם ישראל תפרוס את כוחותיה פחות או יותר לאורך קווי '67 היא לא תהיה מסוגלת להגן על עריה המרכזיות ועל תשתיותיה או לאסוף את המודיעין הדרוש למטרה זו. בנוסף, תקצר ידה מלמנוע

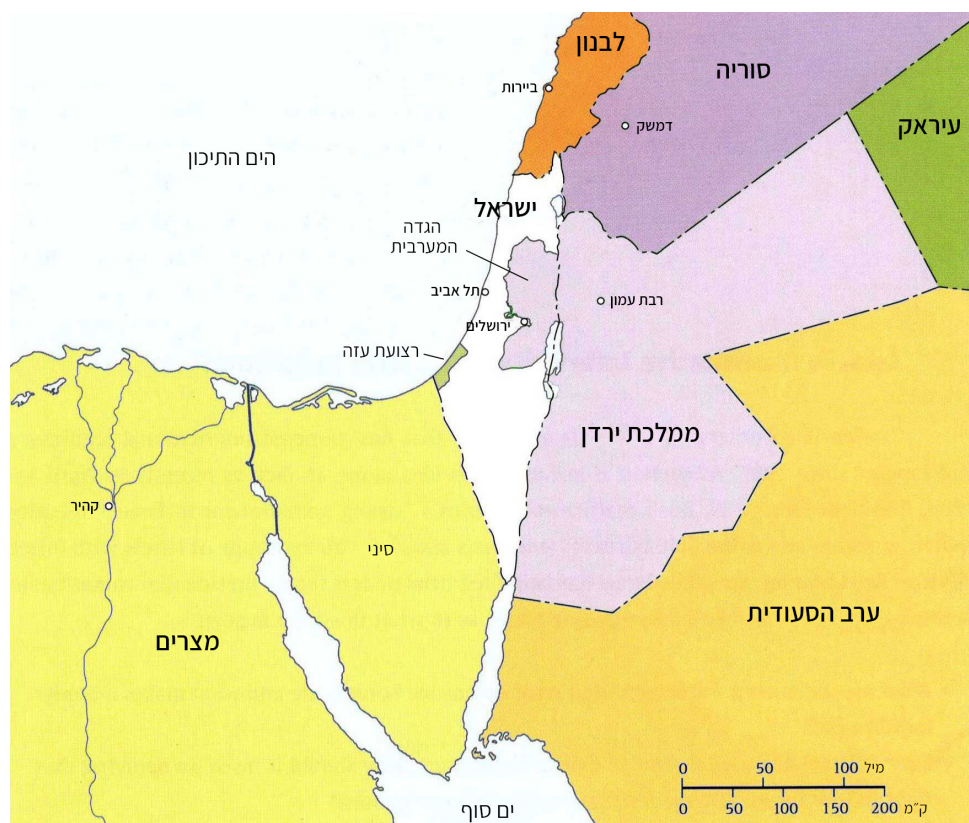
משלוחי אמל"ח משמעותיים לשטחים בשליטה פלסטינית או לסכל ייצור מקומי של מגוון אמצעי לחימה בתוך אותם שטחים.

גם הטיעון שכוחותיה המזוינים של ישראל חזקים בהרבה מכוחות הביטחון הפלסטיניים ולפיכך היא יכולה להרשות לעצמה לעבור לגבולות שהם פחות בני הגנה במסגרת הסכם שלום, שכן במקרה של הפרת ההסכם בידי הפלסטינים ישראל תוכל להשתלט מחדש על השטח, הוא חסר בסיס. ראשית, בתנאים כאלו, הפלסטינים יוכלו לצבור כמות משמעותית של נשק ויכולות צבאיות ולהכשיר את השטח כדי להקשות על ישראל בטרם יפתחו במעשי איבה, ובמידה שיפעלו כך, מחיר כיבוש השטח יהיה יקר למדי מבחינת אבדות לא רק לחיילי צה"ל אלא גם לאוכלוסייה האזרחית הישראלית (והפלסטינית) ולתשתיות חיוניות. שנית, לחימה מול כוח היברידי המשלב יכולות טרור ויכולות קונבנציונליות (ואולי גם בלתי קונבנציונליות), הלוחם מאחורי מגן אנושי, מהווה אתגר משמעותי בפני כל צבא מודרני. כל עוד פלסטינים רבים ממשיכים לדבוק בתוכנית השלבים מול ישראל ורואים בהבסת הציונות את ייעודם ויעדם האולטימטיבי, צעדים כאלו נגועים בחוסר אחריות קיצונית. התקדים של העימות עם רצועת עזה מהווה שיעור מאלף, כמו התקדימים של אפגניסטן, וייטנאם, לבנון, סיני, סומליה ואזורים נוספים.

לסיכום, הגבול היחידי שניתן לראות בו גבול בר הגנה לצורך מתן ביטחון למרכזה של מדינת ישראל הוא בקעת הירדן, כאשר ישראל שומרת על שליטה צבאית על מורדותיו המזרחיים של רכס ההר ביהודה ושומרון ועל הצירים העיקריים הנעים ממערב למזרח, על מנת לאפשר תנועה חופשית של כוחות צה"ל לאזור הגבול. זאת בנוסף לשליטה ישראלית במרחב האווירי ובספקטרום האלקטרו מגנטי. אין בכך חידוש - רמטכ"ל ארצות הברית בשנת 1967, הגנרל ארל ווילר, הבהיר שכדי שישראל תיהנה מגבולות בני הגנה, גבולה המזרחי חייב לעבור בשטח השולט המשקיף על בקעת הירדן.

ישראל בתוך קווי שבידת הנשק של 1949 אלו היו קווי הגבול עם פרוץ מלחמת ששת הימים ב-1967

גבולות בני הגנה לישראל: תגובה עדכנית לחסידי התפיסה ולמתנגדיה

השגריר דורי גולד

למרות מאמצים קדחתניים במשך ששת העשורים האחרונים להטיל ספק במה שישראל רואה כצרכיה הביטחוניים כחלק מפתרון הסכסוך הערבי-ישראלי, גילו מנהיגי המדינה עקביות יוצאת דופן בכל הקשור לצורכי המדינה להגנה על גבולותיה הפגיעים, וזאת בהקשר האזורי של מזרח תיכון המתאפיין בחוסר יציבות מתמשכת. מאז מלחמת ששת הימים ב-1967 עמדו אדריכלי הביטחון הלאומי על כך שהמרכיב הטריטוריאלי בפתרון הסכסוך יושתת על השארת גבולות בני הגנה בידי ישראל, על מנת להבטיח שלום יציב. עיקרון זה היה תקף במיוחד לגבי הגדה המערבית, קרי יהודה, שומרון ובקעת הירדן, ואף ביחס לרמת הגולן.

טנקים של יחידה 188 מתאמנים ברמת הגולן במרץ, 2021. לכוחות קונבנציונליים נועד תפקיד חיוני בסיכול הטרור ובהתמודדות עם איזמים נוספים (צילום: דובר צה"ל).

התפיסה התבססה על ההנחה שהיות וישראל סובלת מחוסר איזון רבתי מול שכניה בכל הקשור לכמות חיילי הסדיר הכשירים, ונוכח העוינות שביטאו המשטרים סביבה והעומק האסטרטגי עליו תוכל להישען במקרה שתותקף - אותן מדינות עשויות לנצל את עליונותן זו בשעת מתיחות ולהכות בישראל בטרם תצליח לגייס את אנשי המילואים שלה. מה שהחמיר את המצב הייתה נטייתם של אויבי ישראל לפעול במסגרת קואליציות רב-מדינתיות בעוד שלישראל לא עמדה אפשרות שכזאת, ובכך החריף חוסר האיזון בין ישראל ליריבותיה פי כמה.

ראו לדוגמה את המצב שהיה באוקטובר 1973: ישראל הפעילה כוח של כ-177 טנקים ברמת הגולן בעוד שלרשות סוריה עמד צבא קבע של 1,400 טנקים שנפרס מאזור הגבול עד בואכה דמשק. הדבר העניק לסוריה יתרון כמותי של 8:1 בתחום השריון בלבד. יחסי כוחות כאלו היו בלתי נסבלים עבור ברית נאט"ו במרכז אירופה, אך זו הייתה המציאות שישראל נאלצה להסתגל אליה. שטח רמת הגולן הפך לגורם רב ערך שעליו נשענה ישראל כדי לנטרל את העליונות הכמותית הסורית.

הימים בהם התייחסה הקהילה הבינלאומית לצרכיה הביטחוניים של ישראל: החלטת מועצת הביטחון 242

בדיון אסטרטגי עם מקביליהם האמריקנים שטחו בפניהם קציני צה"ל את הטיעון, כי מדינות שכנות מסוגלות לפזר את נכסיהן הצבאיים, כגון בסיסי אוויר, בתוך שטחיהן העצומים, ובכך להפחית את פגיעותן. לישראל, לעומת אויביה, לא היתה אפשרות שכזו, ובכך נהנו אויביה מיתרון מובנה במקרה שיחליטו להנחית את המכה הראשונה.

מימין: מזכיר המדינה האמריקני, הנרי קיסינג'ר, ומשמאלו שר החוץ הישראלי, יגאל אלון, 9 במארס, 1975 (צילום: משה מילנר, לשכת הצילום הממשלתית).

לאחר מלחמת ששת הימים הכירה הקהילה הבינלאומית בחובתה לתת מענה לדאגותיה של ישראל במסגרת החלטת מועצת הביטחון של האו"ם 242, שהתקבלה פה אחד בנובמבר 1967, והפכה ליסוד של כל הסכמי השלום הישראליים-ערביים שיבואו בעקבותיה.

החלטה זו מעולם לא דרשה מישראל נסיגה מכל השטחים שכבשה בסכסוך זה אלא רק "משטחים". הנוסח שהתקבל לא היה פרי פליטת קולמוס אלא תוצאה של מגעים דיפלומטיים אינטנסיביים בין החברות הקבועות של מועצת הביטחון, שהתנהלו בדרגים הבכירים ביותר. בסוף היום, על פי ההחלטה, ייוותרו לישראל "גבולות בטוחים ומוכרים", השונים מהקווים שהיו טרם המלחמה ושמהם הותקפה ישראל ב-1967.

"מנקודת מבט צבאית מקצועית גרידא, ישראל חייבת להשאיר בידה חלק מהשטחים הערביים הכבושים על מנת לספק גבולות בני הגנה מבחינה צבאית"

הגנרל ארל ווילר, יושב ראש המטות המשולבים האמריקניים לשעבר.

בכל מקרה, אותם קווים מלפני המלחמה היו קווי שביתת הנשק ולא גבולות קבע מדיניים. ההחלטה כללה אמנם סעיף "שרכישת בעלות על שטח בדרכי מלחמה הוא דבר בלתי קביל", אבל מדובר רק בהקדמה להחלטה ולא בחלק מהנוסח האופרטיבי המחייב. ברור היה שהמציאות חייבה שרטוט גבול בינלאומי חדש תוך התאמתם של הקווים הישנים, והראיה לכך היא שהלורד קארדון, שכיהן כשגריר בריטניה באו"ם בשנת 1967, הודה בתחנת השידור הציבורית האמריקנית PBS כי "לא אמרנו שחייבת להיות נסיגה לקווי 67". על פי השקפת שר החוץ הישראלי דאז, אבא אבן, הנוסח של החלטה 242 הותיר פתח ל"שינוי טריטוריאלי". למעשה, שינויים כאלה היו חלק מקובל בדיפלומטיה שלאחר סיום מלחמה וסכסוך מזוין נוסח מלחמת העולם השנייה. החלטה 242 נכללה בתוך כל הסכם שלום שנחתם מאז בין ישראל לשכנותיה. היא הוכנסה לכתב ההזמנה לוועידת השלום במדריד שניסחו שני נותני החסות, רוסיה וארה"ב. בהצהרות אמריקניות בעבר על המזרח התיכון הופיע תמיד העיקרון שישראל זכאית "לגבולות בני הגנה", דבר המשקף את החלטה 242 ותוכנם של מכתבים חוזרים ונשנים מנשיאי ארה"ב למנהיגי מדינת ישראל.

עקרונות גבולות בני הגנה

מיד עם שוך הקרבות במלחמת ששת הימים, פנה מזכיר ההגנה האמריקני, רוברט מקנאמרה, לגנרל ארל ווילר (Wheeler), ראש מטה הכוחות המשולבים, בשאלה מהו "השטח המינימלי" שישראל תהיה אולי זכאית להותיר בידיה כדי לאפשר הגנה יעילה יותר. ווילר הגיב בתזכיר מה-29 ביוני, 1967. בסיום התזכיר פסק כי "מנקודת מבט צבאית מקצועית גרידא, ישראל חייבת להשאיר בידה חלק מהשטחים הערביים הכבושים על מנת לספק גבולות בני הגנה מבחינה

צבאית". ספציפית לגבי הגדה המערבית הציע ראש המטות המשולבים "גבול לאורך השטח השולט המשקיף על נהר הירדן", ושקל המשך תוואי קו הגנה זה עד "לפסגת רכס ההר".¹

אולם לאורך הדרך צצו בחו"ל ספקנים ביחס לתפיסה של ישראל נחוצים גבולות "ברי הגנה". במאמר בגיליון אפריל 1976 של כתב העת פורין אפיירס, ציין אלון משנה מריל א' מקפיק: "ישראל כפי שניסחה זאת הגברת [גולדה] מאיר זכאית לגבולות בני הגנה", אבל אז הוא הוסיף שאלה רטורית: "איפה ניתן לשרטט גבולות כאלו", תוך רמיזה שהקווים מטרום המלחמה מספקים את המטרה. ואכן, הצעתו המרכזית ליישוב הסכסוך הסתכמה בנוסחה "החזרה מוחלטת" של השטחים שכבשה ישראל ב-1967 בתמורה ל"פירוז מוחלט".

לימים קודם מקפיק למשרת מפקד חיל האוויר האמריקני, ולא ברור אם היותו של מקפיק חסיד הכוח האווירי, שזלזל בצורכי יחידות היבשה, היא שהכתיבה בשעתו את עמדותיו לגבי גבולותיה של ישראל.

באותה תקופה בערך, שר החוץ יגאל אלון, המפקד האגדי של הפלמ"ח לפני קום המדינה, התעקש על העיקרון בשיחה עם מזכיר המדינה סירוס ואנס: "נשק מודרני הופך את הטופוגרפיה והגאוגרפיה לרכיבים חיוניים בכל הסדר". אלון שימש כחונכו וכמפקדו של רבין בימי מלחמת העצמאות ובהמשך שירת כשר החוץ בממשלת רבין הראשונה בשנות השבעים. אלון פרסם אף

הוא מאמר בפוריין אפירס, חצי שנה לאחר הופעת מאמרו של מקפיק. כותרת מאמרו: "ישראל: הבסיס לתביעת גבולות בני הגנה". הגותו של אלון השפיעה ללא ספק על גישתו של רבין בעת עשיית השלום, והשפעה זו בלטה בנאומו האחרון של יצחק רבין במליאת הכנסת באוקטובר 1995, שם קבע: "גבולות מדינת ישראל, לעת פתרון הקבע, יהיו מעבר לקווים שהיו קיימים לפני מלחמת ששת הימים. לא נחזור לקווי הארבעה ביוני 1967".²

רבין שלל בהחלט את התפיסה שהשלום, כשלעצמו, מסוגל לערוב לביטחונה של ישראל. הוא חש חובה להדגיש את הבעייתיות של קווי 1967, וזאת שנתיים לאחר שממשלתו חתמה על הסכמי אוסלו ב-1993 ואף לאחר השלמת חוזה השלום בין ישראל לירדן ב-1994. מורשת זו עברה כחוט השני גם בנאום בר-אילן של בנימין נתניהו ביוני 2009, כאשר קבע שבמסגרת הסדר הקבע "ישראל זקוקה לגבולות בני הגנה, וירושלים, בירתה של ישראל, חייבת להישאר מאוחדת, תוך מתן המשך חופש הפולחן לכל הדתות".³

גישתו של נתניהו זכתה לתמיכה משר הביטחון בממשלתו באותה תקופה, משה יעלון. יעלון, ששירת קודם לכן כרמטכ"ל צה"ל וכראש אמ"ן, נחשב אז לבעל ברית פוליטי מובהק. בשנת 2006 הוא נשא הרצאה תחת הכותרת "גבולות בני הגנה לישראל" בפני מכון וושינגטון למדיניות מזרח תיכונית, שבה הגן על העמדה הישראלית. למרות הקרע הפוליטי שנוצר ברבות הימים בין נתניהו ליעלון, בנושא הגבולות נשמרה ביניהם תמימות דעים.

בקעת הירדן

בינתיים, ארה"ב נקטה צעדים לאמץ את נוסחת גבולות בני הגנה בצורה המפורשת ביותר אי פעם. ב-14 ביוני, 2004, שיגר הנשיא ג'ורג' בוש הבן איגרת לראש הממשלה אריאל שרון, שבה הצהיר: "ארצות הברית חוזרת על מחויבותה האיטנה לביטחונה של ישראל, כולל גבולות בטוחים ובני הגנה על מנת לשמר ולבצר את יכולתה של ישראל להתרועע ולהתגונן בכוחות עצמה מול כל איום או שילוב של איומים". כעבור קצת יותר משבוע, גם בית הנבחרים והסנאט האמריקניים אימצו הצהרות בזכות איגרת בוש והעקרונות הכלולים בתוכה, כולל זכותה של ישראל לגבולות בני הגנה. צעד זה גובה על ידי רוב דו-מפלגתי מוחץ בשני בתי הקונגרס. במבט לאחור, בולטים שניים מהחותמים על יוזמה זו מטעם הסנאט: הסנטורית הילארי קלינטון והסנטור ג'וזף ביידן.⁴

והנה קם דור חדש של מומחי ביטחון, המציגים ביקורת משלהם על עצם זכויותיה וצרכיה של ישראל לגבולות בני הגנה, תוך הטלת ספק בצורך להציב גבולות אלה בקווים שישראל רואה בהם גבולות ברי הגנה. אישים פוליטיים בממשל אובאמה נקטו לעיתים קרובות עמדה משלהם בסוגיית גבולותיה של ישראל, בנוסף לעמדת פקידי הפנטגון. כך, בן רודס, ששירת כתת היועץ לביטחון לאומי בממשל אובאמה, כתב שהאיום העיקרי על ישראל שינה צורה: "פלישות מצד צבאות ערב הוחלפו בפיגועי טרור מפעם לפעם".⁵ הקביעה הזאת קשורה ישירות לצורכי הביטחון של ישראל, תוך רמיזה שהאיומים עליה פחתו בצורה ניכרת. לאור זאת יש צורך להציג מחדש בצורה רהוטה את הנימוקים ואת הקווים שחייבים ללוות כל פשרה עם הפלסטינים ומול שכניה האחרים של ישראל לאורך החזיתות השונות.

גישות אמריקניות משתנות

כאשר נכנס ממשל חדש לתפקידו בושינגטון אחת מהתלבטויותיו היא האם חלה התיישנות מסוימת בתנאי המסגרת לפעילות דיפלומטית ויש להמיר אותם במדיניות מעודכנת יותר.

לגיטימי לשאול האם התמורות שעברו על המזרח התיכון מהוות פוטנציאל לשינוי בשיקוליה של ישראל בגישתה לעשיית שלום. אולם, כפי שנראה, מצבה הביטחוני של ישראל נותר ללא שינוי יסודי ובמיוחד הצורך שלה בגבולות בני הגנה. נכון, המשטרים במזרח התיכון הם בני חלוף ומשתנים, אבל רכס ההר בגדה המערבית נותר נתון קבוע בשיקולים הישראליים.

לעתים תכופות, רעיונות חדשים מוצגים ונבחנים תחילה על ידי צוותי חשיבה ומכוני מחקר, שהפכו לחלק מהנוף בקהילת מקבלי החלטות האמריקנית. כדוגמה לאופן בו באה לידי ביטוי האבולוציה בגישת ארה"ב לביטחון ישראל, הוציא מכון המחקר *The Center for a New American Security (CNAS)* דו"ח, במאי 2016, תחת הכותרת "מערכת אבטחה לפתרון שתי המדינות", המציע הסדרי ביטחון משוכללים הכוללים אפילו פריסת כוחות אמריקניים. הדו"ח מודה "שהאיום הבולט יהיה ניסיון מצד דאע"ש או קבוצות קיצוניות אחרות להסתנן לירדן בתקווה לדרדר מבפנים את יציבותה של הממלכה". הדו"ח אינו שולל תרחיש עתידי שעשוי לכלול "פלישה עיראקית לירדן וצעדה מערבה [לכיוונה של ישראל]".

מזכיר המדינה האמריקני לשעבר, ג'ון קרי, ושר הביטחון הישראלי לשעבר, משה יעלון, ינואר 2014 (צילום: שגרירות ארה"ב).

ואולם איך מתמודדים עם אתגרים אלו? הדו"ח אינו מזכיר פתרון המבטיח גבולות בני הגנה לישראל. הפתרון המוצע מסתמך בעיקר על טכנולוגיות גבוהות ועל שילובם של שירותי הביטחון של מדינות ערב. חשיבותו של דו"ח ה-CNAS נעוצה בעובדה שהוא כולל נקודות רבות שהוצגו בתוכנית הביטחון פרי עטו של הגנרל ג'ון אלן, שנודעה כתוכנית אלן. ה-CNAS פרסם דו"ח נוסף בדצמבר 2020, שנמנע אף הוא מהכרה בצרכיה של ישראל לגבולות בני הגנה.⁶ ברם, בישראל נטוע עדיין זיכרון האלימות שליוותה את נסיגות צה"ל מדרום לבנון (2000) ורצועת עזה (2005) וההצעות בתוכנית אלן אינן מספקות ביטחון הולם לאוכלוסיית ישראל.

ומה לגבי הטענות שהושמעו בארה"ב, שישראל יכולה להסתמך על טכנולוגיה מערבית מתקדמת כתחליף לשטח בר הגנה? תשובה לכך נתן האלוף (מיל.) שלמה ינאי, שעמד בראש אגף התכנון (אג"ת) בצה"ל וכן במפקדת כוחות היבשה והוביל את שיחות הביטחון מול הפלסטינים בסוף שנות התשעים. ינאי כתב על "ליבת צורכי הביטחון" של ישראל במחקר שפורסם ב-2005. ינאי היה ער למאמץ לשכנע את הישראלים להסתפק בחלופות היי-טק לצרכים הביטחוניים של ישראל כאשר כתב: "למרות ההתקדמות הטכנולוגית במערכות ביטחון מודרניות ובלחימה בכלל, השליטה בשטח הגבוה נותרה מרכיב חיוני בתורת הביטחון הבסיסית".⁷

דו"ח ה-CNAS מזכיר למדי את דו"ח ברוקינגס משנת 1977, שעיצב את מדיניות ממשל קארטר שזה עתה נבחר. הדו"ח הצליח למחוק את מורשתו של הממשל הקודם של הנשיא ג'ראלד פורד ומזכיר המדינה שלו, הנרי קיסינג'ר. ברוקינגס גם הצניח פקידים חדשים לעמדות בכירות בין קובעי המדיניות בממשל. ניתן לציין את האדי עמר, שניסח את מסמך מחלקת המדינה ל"אתחול

מחדש" של יחסי ישראל והפלסטינים בממשל ביידן. עמר כיהן כחוקר הן במכון ברוקינגס והן ב-CNAS. בקיצור, ה-CNAS נהנה מנגישות לממשל החדש.

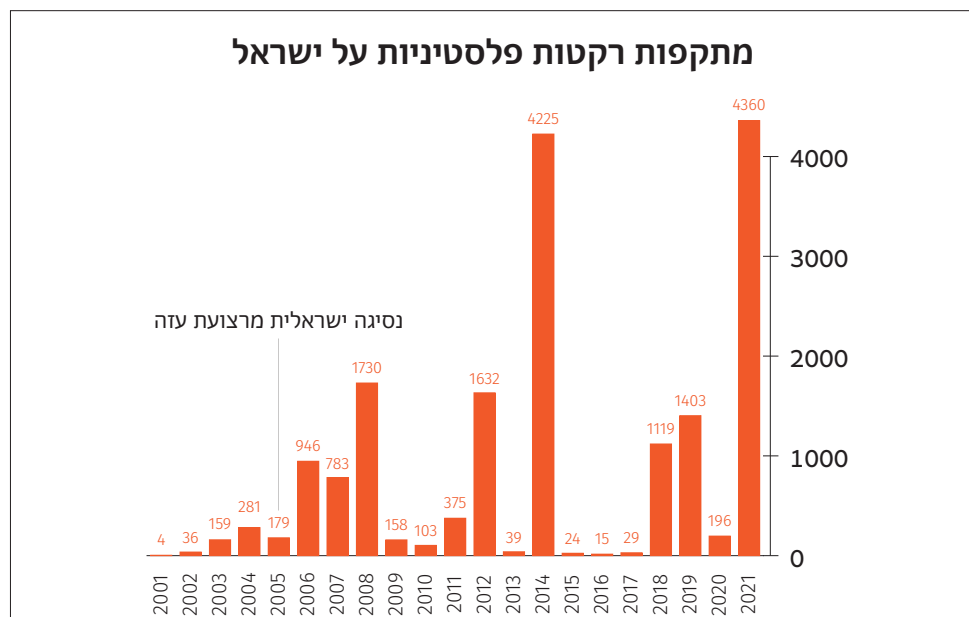
נסיגות טריטוריאליות ומתקפות הרקטות שבאו בעקבותיהן

תופעה חוזרת ונשנית, שליוותה את שרשרת "הנסיגות הכושלות", גם על פי המחקר של CNAS, הייתה הברחת כמויות עצומות של אמל"ח לתוך השטחים שישראל פינתה. ההברחות תרמו להסלמה קיצונית ברמת האיום שחוותה ישראל. ניתן להסתכל בפשטות על כמות מתקפות הרקטות על ישראל מרצועת עזה. ב-2005 מספר הרקטות שנחתו בשטח ישראל עמד על 179; ב-2006 המספר זינק ל-946 - גידול של יותר מ-500 אחוזים.

"חרף ההתקדמויות הטכנולוגיות במערכות הגנה מודרניות ובלחימה, השליטה בשטח הגבוה נותרה מרכיב חיוני של תורת הביטחון הבסיסית"

האלוף (מיל.) שלמה ינאי

במשך השבוע שבין ה-14 ל-21 בנובמבר, 2012, מספר הרקטות ששוגרו נגד ישראל הגיע ל-1,506, ולראשונה, גם ערים מרכזיות בפנים הארץ נפגעו. ב-2014 נורו קרוב ל-4,000 רקטות וב-2021 נורה מספר דומה. ניסיון זה הדגיש שבכל הסדר טריטוריאלי חדש, שומה על ישראל להחזיק

קו ההגנה של ישראל: בקעת הירדן בתוספת המורדות המזרחיים התלולים של רכס ההר בגדה המערבית

במעטפת החיצונית של כל שטח במחלוקת. ברצועת עזה כונה המתחם החיצוני המפריד בין מצרים לרצועה ציר פילדלפי. בגדה המערבית הוא נקרא בקעת הירדן. ההכרה הזאת טבועה בתודעתם של כוחות קרקע ישראלים לדורותיהם.

בקעת הירדן ורכס ההר בגדה המערבית

בקעת הירדן איננה מסתכמת בקרקעית של נהר הירדן, היא כוללת גם את המורדות התלולים של הרכס ההררי בגדה המערבית מול נהר הירדן. בהתחשב בעובדה שנהר הירדן סמוך לנקודה הנמוכה בכדור הארץ, קרוב ל-400 מטרים מתחת לפני הים, בקעת הירדן מהווה בפועל מחסום אסטרטגי, המגיע במספר מקומות לגובה של 1,400 מטר.

כוח פולש יהיה חייב לעבור באחד מחמישה צירים על מנת להגיע לשפלה. כוח צבא ישראלי קטן יחסית מסוגל לנצל את השטח כדי להגן על המדינה בפני מתקפה קונבנציונלית או במקרה שישראל תעמוד מול התקוממות. הרכס ההררי ביהודה ושומרון כולל מספר תחנות התראה

משמאל: עוזי נרקיס, משה דיין ויצחק רבין נכנסים לעיר העתיקה בירושלים ב-1967 (צילום: לשכת העיתונות הממשלתית).

מוקדמת חשובות, כגון בעל חצור, המהוות חלק מקו ההגנה האווירית הישראלית. מסיבה זו דיבר רבין על השארת בקעת הירדן "בפירוש הנרחב ביותר של המושג הזה" כגבול הביטחון המזרחי של ישראל בנאומו הבלתי נשכח מאוקטובר 1995.

כעבור עשור, בהשקיפו על מציאות טופוגרפית זו, כתב האלוף (מיל.) שלמה ינאי בתמציתיות:

במלחמה מודרנית רכס שולט כזה הוא בעל חשיבות עליונה כאתר למעקב ולמערכות שליטה בתחום האווירי. לא קיים תחליף טכנולוגי של ממש לגובה הפיזי של השטח. פתרונות טכנולוגיים כגון לוויינים, בלונים, וכלי טיס מסוגלים לספק רק חלופה חלקית לגובה. ובכך, חרף ההתקדמויות הטכנולוגיות במערכות הגנה מודרניות ובלחימה, השליטה בשטח הגבוה נותרה מרכיב חיוני של תורת הביטחון הבסיסית.⁸

גישתה של ישראל לאותן עמדות הרריות הושפעה בוודאי מיכולתו של מטוס יירוט סילוני מתקדם לחצות את השטח מנהר הירדן עד לים התיכון תוך שלוש עד ארבע דקות.

איומים קונבנציונליים מתפתחים

בעבר, ישראל התמודדה מול איום קבוע למדי מהמזרח. החששות הביטחוניים של ישראל לא התמקדו בירדן דווקא, אלא בתוקפנות מצד שכנותיה, שהיו מסוגלות לנצל את ירדן כפלטפורמה למתקפה. לדוגמה, במספר מלחמות בין מדינות ערב לישראל, עיראק שיגרה למערכה שליש מהסד"כ שלה, ובכלל זאת כוחות שריון וחיל תותחנים. ב-1948 וב-1967 חצה חיל משלוח עיראקי את ירדן, וניצל את הגדה המערבית כנקודת כניסה לעימות מול כוחות ישראליים. פרק הזמן הדרוש לכוח עיראקי לחצות את הממלכה ההאשמית שווה פחות או יותר לזמן הדרוש לישראל כדי להשלים את גיוס כוחות המילואים שלה.

רב-אלוף גדי איזנקוט הכין את מסמך אסטרטגיית צה"ל ב-2015.

עיראק הייתה מעורבת גם במלחמת יום הכיפורים, כשחיל המשלוח שלה חצה דרך סוריה ולחם בצה"ל. ב-1991 עיראק הציגה כבר צורה חדישה של עימות ושיגרה טילי סקאד ארוכי טווח לישראל. אבל השינוי הזה לא ביטל את חששה של ישראל מפני האיום הכרוך בהתגבשות קואליציית כוחות קרקע עוינים, ולא הפך את שיקוליה של ישראל לגבי גבולות ברי הגנה ללא רלוונטיים. על פי אלון, אשר צפה בשנות ה-70 בצמיחתם של אותם טיעונים שהפחיתו בערך האחיזה בשטחים שולטים, הגורם הקריטי שישראל חייבת לקחת בחשבון הוא איך לנצח במלחמה שנכפתה על ישראל. הוא טען שה"בליץ" האווירי הגרמני לא הצליח לסלק את בריטניה מהזירה במלחמת העולם השנייה. באותה מידה, ההפצצה המאסיבית של האמריקנים על צפון וייטנאם לא הבטיחה את ניצחונה של ארה"ב במלחמת וייטנאם. אלון מזכיר לקוראיו שרק מתקפת כוחות קרקע עשויה להוביל לתוצאה החלטית, וניצחון שכזה הוא בדיוק מה שגבולות בני הגנה שוללים מיריבותיה של ישראל.

במסמך אסטרטגיית צה"ל משנת 2015, הרמטכ"ל דאז, רב-אלוף גדי איזנקוט, העלה שיקול נוסף: הצורך למנוע מאויביה של ישראל הישגים טריטוריאליים באזורי הספר כתוצאה מפלישות קרקעיות. איזנקוט לא מפרט את התרחיש עליו חשב, אבל ידוע שלחיזבאללה הייתה תוכנית אופרטיבית כבר ב-2008 להפעיל את אנשי יחידת רדואן, כוחותיו המיוחדים, להשתלט על יישובים ישראלים על גבול לבנון. ברור שמחטף קרקעי על ידי ארגון טרור כמו החיזבאללה בצפון או החמאס בדרום היה מהווה הישג אדיר ותמריץ מוראלי לאותם ארגונים. גבולות בני הגנה מהווים כלי יעיל שיסייע לישראל במניעת תרחיש עתידי כזה.⁹

עם תבוסתו של סדאם חוסיין בשתי מלחמות המפרץ, הפכו התרחישים הישנים של התערבות עיראקית לפחות סבירים. אולם, האם המשמעות הנובעת היא שעל ישראל לזנוח את תפיסת הגבולות ברי ההגנה? בהחלט לא. מוצאם של הכוחות העוינים שישתמשו בירדן לתקוף את ישראל עשוי להשתנות. אם איראן תשתלט על עיראק החבולה, עשוי להיווצר תרחיש חדש לגמרי, שבו איראן תהפוך למעורבת ישירה במלחמות קרקע עתידיות בין ישראל לערבים. המלך עבדאללה הזהיר מפני "סהר שיעי" המתגבש מאיראן דרך סוריה ועיראק ועד לים התיכון. נוכחותם של כוחות פרו-איראנים בדרום סוריה, למרות שאלו מהווים בעיה לצפון הארץ, הפכו למקור דאגה גם עבור המשטר הירדני.¹⁰

מיליציות שיעיות פרו-איראניות: האיום שבדרך

ואכן, איראן החדירה לסוריה כוחות שיעים ממדינות אחרות ודוגמה לכך הוא ארגון חיזבאללה הלבנוני. האיראנים גייסו כוחות נוספים, כגון ליווא פאטמין מאפגניסטן, שם חיים על פי הערכה 4.6 מיליון שיעים המהווים 15 אחוז מהאוכלוסייה האפגנית, וכוח נוסף המכונה זיינבין שמוצאו בפקיסטן, שם מהווים 38 מיליון שיעים 20 אחוז מהאוכלוסייה הפקיסטנית. בשנים האחרונות נכנסו לסוריה גם לוחמים שיעים מעיראק ומתימן.

המפקד המנוח של כוח קודס האיראני, הגנרל קאסם סולימאני, דיבר לעתים קרובות על הקמתו של מעין "ליגיון זרים שיעי" שימש כחיל משלוח איראני העשוי להגיע ל-150,000 לוחמים. ב-2014 הצהיר המנהיג העליון של איראן, האייתולה עלי ח'מינהאי, שקיימת משימה איראנית להקיף את ישראל גם באמצעות חימוש הפלסטינים בגדה. ישראל הייתה נוהגת בחוסר אחריות רבה לו ולזלה בהצהרות הפומביות הללו ולא הייתה שוקלת כיצד איראן מתכננת לבצע תוכנית זאת. כיצד ידאגו האיראנים לאספקה מחדש לכוחותיהם? מי הן אותן מדינות שהאיראנים יאלצו לחצות? יש להניח שלירדן שמור מקום נכבד בשיקולים האיראניים.¹¹

כאשר החליטה איראן לתגבר את נוכחותה הקרקעית בסוריה, היא השקיעה בבניית יכולות לוגיסטיות במקום, לרבות אתרי כינוס ושירות, מחסנים ובתי חרושת לייצור אמל"ח. האיראנים אימצו דפוס זה גם בחתירתם לשלוט בעיראק. בסוריה, האיראנים התמקדו במיוחד במקדש זינאב בפרבריה הדרומיים של דמשק, הנקרא על שם נכדתו של הנביא מוחמד, בתו של החליף עלי ואחותם של חוסיין וחסן, שהשיעים רואים בו את הירש הלגיטימי של מוחמד. יחידת משמרות המהפכה האיראנית מאבטחת את מקדש זינאב.¹²

אתרים קדושים לאסלאם בדרום ירדן, שאיראן מנסה להשיג בהם דריסת רגל

בדרום ממלכת ירדן ממוקמים מספר מקדשים המנציחים את חבריו לדרך של מוחמד, כגון ג'עפר בן אבי טאלב, אחיו של עלי, זייד בן חרית'ה ועבדאללה בן ראווהה, שנהרגו בקרב מותה (הנמצאת אף היא בירדן), כאשר צבא ערבי מוסלמי שניסה לפרוץ מחוץ לחצי האי ערב נלחם עם האימפריה הביזנטית באחת ההיתקלויות הראשונות בין הצדדים. הנספים בקרב מותה זכו למעמד קדושים, ואתרי קבורתם הפכו ליעדים לעלייה לרגל.

על פי ידיעה ב-*Jordan Times* מיולי 2014, 1,919 ערבים ומוסלמים פקדו את מקדשי החברים לדרך של הנביא מוחמד בכרכ שבדרום ירדן. במהלך שנת 2014 כולה, יותר מ-30,000 איש פקדו את המקדשים.

מקדשים אלה זוכים להערצה רבה במסורות הסוניות והשיעיות גם יחד. הם שימשו לחלק מהמאמינים אתרי פולחן לעלייה לרגל, כאשר נמנעה מהאיראנים הגישה למקדשים שבעיראק במהלך מלחמת איראן-עיראק. בשנים האחרונות ביקשה איראן לשדרג את הנגישות האיראנית לאותם אתרים, והציעה לספק לירדן אנרגיה ולדאוג לצורכי הנפט של ירדן במשך 30 שנה בתמורה לכך. ב-2014 פנו פקידים איראניים חמש פעמים לירדן בעניין זה, אך הירדנים סירבו לכל הבקשות האיראניות¹⁵, ללא ספק מתוך החשד שאיראן תרחיב את אחיזתה במקום. הגבול הירדני-ישראלי הוא הגבול הארוך ביותר שישראל חולקת עם שכנותיה, ובכך הוא הופך לרגיש במיוחד למה שמתחולל בממלכה ההאשמית.

التحضيرات العسكرية لفصائل المعارضة قبل الإنطلاق لمعركة بمساندة

إدلب

הג'יהאדיסטים מפגינים את יכולתם להכניע כוחות קונבנציונליים סוריים. בתמונה: טנק שלל סורי מדגם T-90.

ما من الله به على عباده المجاهدين من غنائم - اقتحام حاجز العبود في ريف حماة الشمالي

البيضاء
المنازق

הג'יהאדיסטים מפגינים את יכולתם להכניע כוחות קונבנציונליים סוריים. בתמונה: טנק שלל סורי מדגם T-72V-AT (בעל שריון תגובתי) הנושא את דגל ג'בהאט אל-נוסרה.

טבעם של האיומים הקיימים על ישראל והשלכותיהם על צורכי הביטחון של ישראל

1. איראן וצבאות טרור מוסלמיים

איראן ניצלה את לבנון וכוחות החיזבאללה הלבנוניים כמעבדת פיתוח לאתגר החדש של ישראל. התיאור ההולם ביותר לכוח זה הוא צבא טרור או כוחות היברידיים, המשלבים טקטיקות הננקטות בידי ארגון טרור אך בו בזמן מפעילים גם ציוד המאפיין צבא סדיר. חיזבאללה הוא ארגון טרור, אבל הוא פועל במערך צבאי קונבנציונלי. דאע"ש הפעיל נשק שלל אמריקני בעיראק, כולל טנקי אברמס דגם M1A1. ארגונים ג'יהאדיסטים בסוריה תפסו אף הם נשק רוסי מתקדם. ב-2015 החלו להופיע דיווחים שמוסקבה שיגרה את טנקי ה-T-90, הטנקים המתקדמים ביותר מתוצרתה, לסוריה.¹⁴ כמה מהטנקים הרוסיים האלה נתפסו או הושמדו על ידי הג'יהאדיסטים הסורים.

צי השריון של דאע"ש התרחב זמנית במיוחד לאחר נסיגתם של כוחות הביטחון העיראקיים ממעוזיהם, כגון רמאדי. ידוע גם שטנקים כאלו נפלו לידיהן של מיליציות הנתמכות בידי איראן. המפקקים בצורך של ישראל בגבולות בני הגנה נוטים להזכיר את הכוחות המאסיביים שעיראק שלחה למערכה נגד ישראל במלחמות ישראל-ערב, שאינם רלוונטיים כיום. אולם צבאות הטרור הפגינו את מיומנותם גם באביב הערבי, והביסו לפעמים מערכים צבאיים קונבנציונליים.

בהתאם, כלל לא מפתיע שבשעה שהרמטכ"ל לשעבר, רב-אלוף (מיל.) גדי איזנקוט, חיבר בספטמבר 2019 את הפרסום "קווים מנחים לביטחונה הלאומי של ישראל" (בשיתוף גבי סיבוני), הוא כלל "גבולות בני הגנה" במסגרת שבעת העקרונות לביטחונה הצבאי של ישראל. הוא הסביר שמפת האיומים על ישראל בפועל "מגבירה את חשיבותו של שטח" בעידן הנוכחי. כתוצאה, הוא קובע ש"ישראל תקיים בעצמה שליטה מוחלטת על המעטפת האסטרטגית הנוכחית שלה כולל בקעת הירדן".

"מפת האיומים על ישראל בפועל 'מגבירה את חשיבותו של שטח' בעידן הנוכחי".

הרמטכ"ל לשעבר רב-אלוף (מיל.) גדי איזנקוט

נקודה מובלעת בתוך ניתוחו היא שלגבי רצועת עזה, ישראל איבדה שליטה על "המעטפת האסטרטגית" - דבר שהוביל להתחמשות מאסיבית ברצועה, ובסופו של דבר להתפרצותה של שרשרת מערכות בין ישראל לחמאס. איזנקוט הזהיר למעשה שאל לה לישראל להרשות לאותו תהליך להתפתח בהרי יהודה ושומרון. חיוני לזכור שבשטח הישראלי הנושק לגדה המערבית נמצאים בערך 70 אחוז מאוכלוסייתה של ישראל ו-80 אחוז מכושרה התעשייתי.¹⁵

בתמונה מה-16 בפברואר, 2020, לוחמים מורדים סוריים יורים לעבר עמדות כוחות ממשלתיים מתוך טנק שלל רוסי מדגם T-90 בפריפריה הכפרית של אידליב (צילום: עומר חאג' קאדור/סוכנות AFP דרך Getty Images).

אלו הקוראים לישראל להציע הצעות חדשות טועים, היות שמודל הביטחון שהם מאמצים מושתת על תרחיש ספציפי. הטעות מתחילה עם הקונספציה שתם עידן שדה הקרב הקונבציונלי הקלאסי, תוך התעלמות מכך שבחלוף השנים, מדינות עשויות להחיות מחדש את יכולותיהן הצבאיות.

2. לוחמת מל"טים וטכנולוגיה חדשה

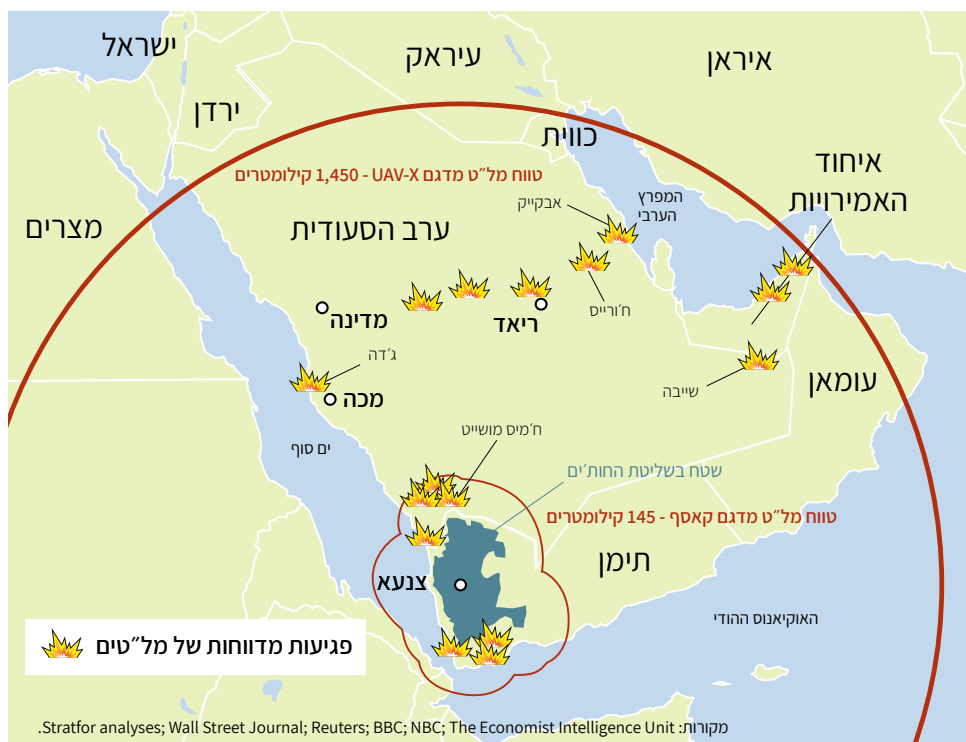
טכנולוגיות חדשות מסופקות כבר לארגוני הטרור, והן מחייבות את ישראל להתמיד בזהירותה. לדוגמה, מל"ט קרבי הוכיח בשנים האחרונות את כושרו לשנות את פני שדה הקרב, תוך העצמה מחודשת של מדינות שלא היה ברשותן חילות אוויר מתקדמים. החות'ים, שבעבר הפעילו ארגון כפרי חסר יכולות מתקדמות, הוכיחו את יכולתם לשלוט בטכנולוגיות מתקדמות ולהפעיל מל"טי תקיפה איראניים, והודות לכך הצליחו לפגוע בבירה הסעודית ריאד ובחלקים חשובים ביותר של תשתית ייצור הנפט הסעודי. החות'ים, עם תמיכה איראנית, הצליחו בכך "לאזן את מגרש המשחקים" מול ערב הסעודית.

תקיפות של מל"טים חותיים כנגד תשתיות נפט סעודיות

להבות בוערות באופק לאחר מכת מל"טים שהנחיתו החותיים, קבוצה המזוהה עם איראן, על מתקני הזיקוק של החברה הסעודית ארמקו, באבקייק, ערב הסעודית, 14 בספטמבר, 2019 (צילום מסך מרשת חברתית).

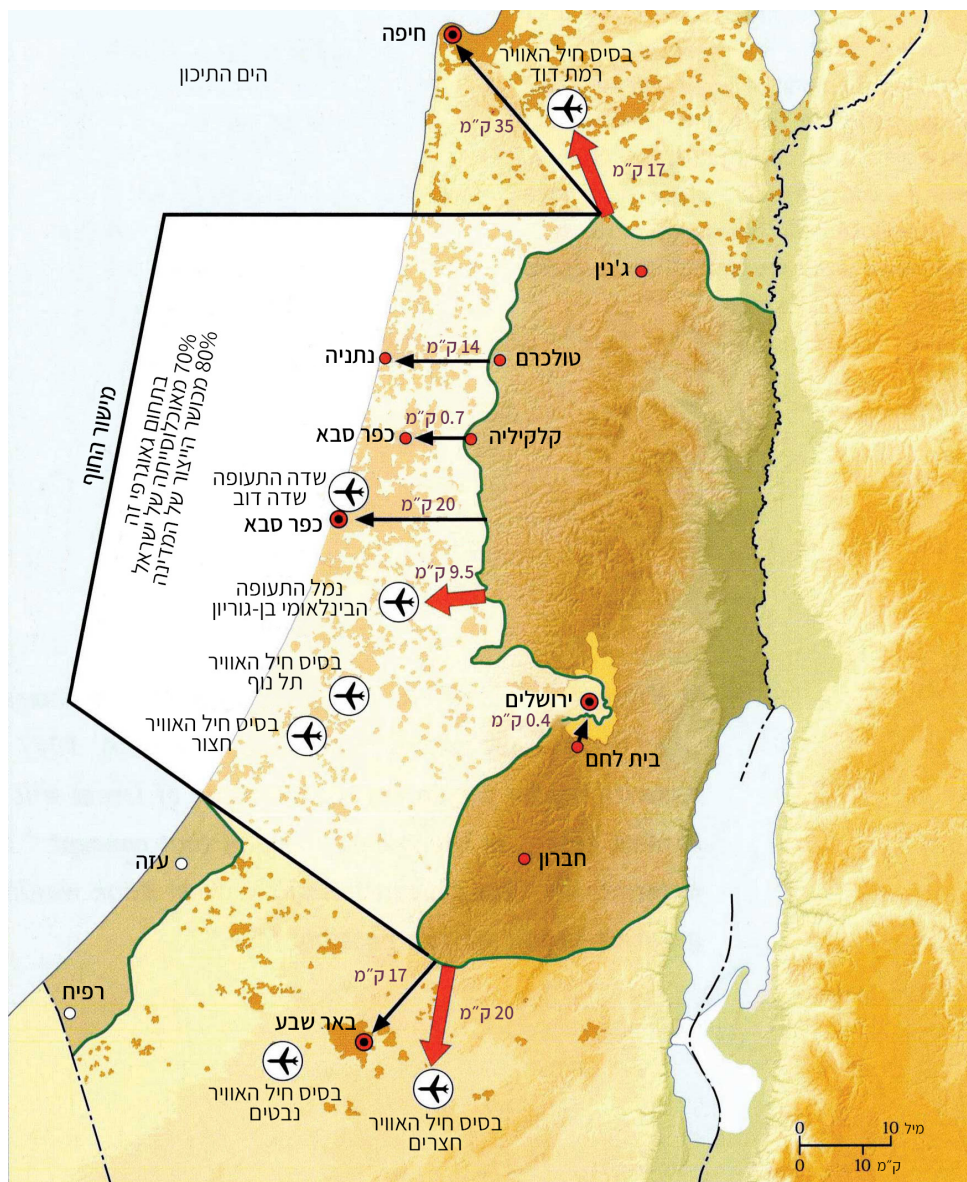
הטווח האסטרטגי של המל"טים המופעלים על ידי החותיים

המל"טים סייעו לאזרבייג'אן להביס את ארמניה, למרות שידה של האחרונה גברה בסיבובים הקודמים של העימות בין שתי היריבות. מכ"ם קרקעי נותר כלי חיוני באיתור פלטפורמות מנמיכות טוס כמו מל"טים שמתרבות במזרח התיכון. הגנה אווירית יעילה דורשת שילוב בין מערכות התראה מוקדמת המוצבות ביבשה ובאוויר על מנת להבטיח גילוי סביב השעון של פלטפורמות תקיפה אוויריות בכל תנאי מזג אוויר. כפי שצוין לעיל, ישראל ניצלה את הרכס ההררי ביהודה ושומרון למטרה זו. כך שלגבולות בני הגנה נוצרה רלוונטיות חדשה, גם בסוג כזה של עימות.

פגיעות האסטרטגית של ישראל מול הגדה המערבית

3. כוח אווירי מול כוחות יבשה

הנחה רווחת נוספת אצל חלק מפרשני הביטחון במערב היא כי כוח אווירי הוא כל יכול. ניצחונות המערב בקוסובו, בעיראק ובמקומות נוספים הובילו את חלקם למסקנה שניתן להתגבר על כל איום באמצעות כוח אווירי. מה שחסידי הכוח האווירי שוכחים הוא שעבור ישראל, הגורם הקריטי הוא נטרול יכולתו של האויב להשיג ניצחון מוחץ - דהיינו ניצחון קרקעי ישראלי מוחץ על האויב.¹⁶

גם מסר זה מופיע בכתביו של יגאל אלון, והוא נותר בתוקף עד עצם היום הזה.

4. לחימת מנהרות

מאז מבצע חומת מגן ב-2014, הפך תפקידן של המנהרות במלחמה המודרנית לבולט יותר. בתחילה, החמאס ניצל מנהרות מסיני המצרית לרצועת עזה כקווי אספקה להברחת נשק לכוחותיו. בהמשך הפכו המנהרות לכלי בידי החמאס לחדור אל גבולה הדרומי של ישראל למטרות מבצעיות, כולל ביצוע תקיפות. במקביל בנה חמאס מערך עצום של מנהרות מתחת לרצועת עזה ששימש למגוון ייעודים צבאיים. מבצע "שומר החומות" הבהיר, הן הודות לקיר החוסם את המנהרות החודרות לישראל והן נוכח הפעילות התת-קרקעית של חמאס מתחת

חמושים של גדודי אל-קודס, הזרוע הצבאית של הג'יהאד האסלאמי, במנהרה לשינוע רקטות ומרגמות כהכנה לעימות הבא מול ישראל, 3 במרס, 2015 (צילום: מחמוד חאמס עבור סוכנות AFP).

מנהרת הברחה ברפיח, 2009 (צילום: מריוס ארנסן/Flickr/CCBY-SA3.0NO).

לעזה ומתחת לגבול עם מצרים, עד כמה השליטה בשטח חיונית למניעת ניצול מרחב התת-קרקע לצרכים צבאיים ולצורכי טרור.

חיזבאללה אימץ דפוס פעולה זהה על מנת לבצע חדירה לעבר צפון הארץ. עם התגברות האיום הזה, גבולות בני הגנה נותרו רלוונטיים, גם משום שהם אלו שהגדירו את המרחק שארגוני הטרור ייאלצו לחפור והאם מנהרותיהם תהיינה בכלל ברות-ביצוע.

חלופות המוצעות על ידי גורמים במערב לגבולות בני הגנה – ושלילתם

ב-2014 השתתף הרמטכ"ל לשעבר, משה יעלון, במחקר שפורסם בידי המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, שנשא את הכותרת צרכיה החיוניים של ישראל בגבולות בני הגנה. יעלון חיבר את ההקדמה לפרסום, והסביר את הסיבה למעורבותו בפרויקט: "מחקר זה מהווה תיקון לדעה הרווחת במספר מחוזות בינלאומיים ואפילו בחוגים מצומצמים בישראל ש"הכרחי" ואפילו "בלתי נמנע" שעשיית שלום תיתבע מישראל לסגת לקווי שביתת הנשק המסוכנים של 1949 (המכונים בטעות "גבולות 1967")."

בשנה שקדמה למחקר היה יעלון שותף בקבוצת עבודה ישראלית שעבדה מול מזכיר המדינה האמריקני, ג'ון קרי. האחרון צידד בויתורים ישראלים חדשים בגדה המערבית, ובפריסתם של אמצעי ביטחון חלופיים במקום צה"ל כדי לתת מענה לדאגותיה של ישראל בתחום הביטחון.

רעיון זה הדאיג רבים בממסד הביטחוני הישראלי. מאמר ב-*Washington Post* הביא את הנושאים שעמדו בראש הדאגות בשיחות הביטחונית בתקופה.

דורות של אלופים ישראליים החשיבו את בקעת הירדן כגבול מזרחי חיוני מול פלישה קרקעית למדינה היהודית ממזרח. אבל אם פעם טורי שריון עיראקיים גרמו להם דאגה, עתה הם מוטרדים יותר ממלחמה אסימטרית מצד קבוצות טרור המבקשות להסתגל לגדה המערבית כדי לנצלה כבסיס להתקפה.¹⁷

ובכן, האם ישראל צריכה להיות מודאגת היום מחזיתה המזרחית כפי שהייתה מודאגת בעבר? התשובה היא בהחלט כן, גם אם מספר היבטים של האיום הצבאי השתנו בינתיים. ראשית, סימן שאלה הוצב לגבי יציבותן של כל המדינות השכנות עם פרוץ האביב הערבי ב-2011. ירדן שרדה, אבל נוצר מצב חדש שבו איראן ניצלה את החלל בעולם הערבי לקידום עוצמתה הצבאית במרחב. שנית, בעוד שישראל הפגינה את מיומנותו של חיל האוויר בשמי סוריה כאשר פגעה במתקנים צבאיים איראניים אשר נועדו לאיים עליה מכל עבריה, קצינים בכירים ישראליים דבקים בעמדתם, ובצדק, שכאשר ישראל נמצאת תחת מתקפה, ניתן להכריע מלחמות רק על ידי תנועת כוחות קרקע.

תהיה זאת טעות מצדה של ישראל לחבור לגורמים במערב המאמצים את התיזה שכוח אווירי מסוגל להחליף את הצורך בכוחות קרקע. כל עוד כוחות הקרקע נותרו המרכיב המכריע בתורת הביטחון הלאומי הישראלי, אזי שטח, טופוגרפיה ועומק אסטרטגי נותרו רלוונטיים. הם היו תמיד - ועדיין מהווים - מרכיבים חיוניים שישראל זקוקה להם כדי להתבסס על גבולות בני הגנה.

לבסוף, קיימת נטייה מצערת לנסות ליצור הפרדה בין ביטחון לריבונות, כאשר מציעים איך ישראל חייבת לנהוג בשטחים שבמחלוקת. קיימת אסכולה בין המומחים המערביים שמציעה שישראל תחזיק עמדות ביטחוניות בתוך השטח הריבוני של אויביה לשעבר, במקום לבצע חלוקה של השטח, תוך הקפדה שישראל תשמור על ריבונות רק במקומות הנחוצים לה לצורכי ביטחון.

זה היה ההיגיון המקורי שעמד מאחורי ההצעות לפשרה טריטוריאלית בתוכנית אלון. למעשה, כאשר יגאל אלון הציע לראשונה את הרעיון שלו בפני ממשלת ישראל ב-26 ביולי 1967, הוא אמר כי "על מנת להבטיח פריסה הגנתית איתנה ושלמות אסטרטגית של ישראל, "שטחים" יחוברו לישראל כחלק אינטגרלי של המדינה" (הדגשת המחבר). על פי השקפתו של אלון, לשם השגת שלום סופי ויציב - הביטחון מחייב הכללת שטחים אסטרטגיים חיוניים בתוך ישראל הריבונית בכל הסדר קבע.

1. For a complete text of the memorandum, JCSM-373-67, see Michael Widlanski, "Can Israel Survive a Palestinian State?" Jerusalem Institute for Advanced Strategic and Political Studies, 1990.
2. "Memorandum of Conversation, Foreign Minister Allon, Secretary of State Cyrus Vance, February 16, 1977," *Foreign Relations of the United States, 1977-1980*, Volume VII, Arab-Israeli Dispute, January 1977-August 1978. See also Prime Minister Rabin in Knesset-Ratification of Interim Agreement, October 5, 1995.
3. Official Website of the Prime Minister of Israel.
4. U.S. Senate, *Congressional Record*, S. Res. 393, June 24, 2004.
5. Ben Rhodes, *The World as It Is: Inside the Obama White House* (London, 2018), p. 146.
6. Col. Richard Kemp, "The Allen Plan and Israel's Security," October 2017 (unpublished). See also, "Why the Allen Plan is Detrimental to Israel's Future Security," Friends of Israel Initiative, October 2017.
7. Shlomo Yanai, "Israel's Core Security Requirements for a Two-State Solution," Analysis Paper No. 3, January 2005, Saban Center for Middle East Policy of the Brookings Institution, p. 10.
8. Yanai, p. 10.
9. Brig.-Gen. (ret.) Dr. Shimon Shapira, "Hizbullah Discusses Its Operational Plan for War with Israel: Missile Fire on Tel Aviv and Conquest of the Galilee," Jerusalem Center for Public Affairs, *Jerusalem Issue Brief*, Vol. 11, No. 18, November 2, 2011.
10. Z. Harel, "Concern in Jordan over Pro-Iranian Forces on Border," *MEMRI*, Inquiry & Analysis Series, No. 1359, November 16, 2017.
11. Col. (ret.) Dr. Jacques Neria, Brig.-Gen. (ret.) Dr. Shimon Shapira, "The Iranian Conquest of Syria," Jerusalem Center for Public Affairs, *Jerusalem Viewpoints*, No. 626, August 2019.
12. "Shia Shrines Are Iran's Gates for Influence in Iraq," *Reuters*, April 12, 2020.
13. Khalid Sindawi, "Jordan's Encounter with Shiism," Hudson Institute, *Current Trends in Islamist Ideology*, August 17, 2010.
14. Sebastien Roblin, "How Russia's T-90 Tanks Got Blown Away in Syria," *National Interest*, September 28, 2019.
15. Gadi Eisenkot and Gabi Siboni, *Guidelines for Israel's National Security Strategy* (Ramat Aviv: Institute for National Security Studies, 2019), p. 39.

16. Daryl G. Press, "The Myth of Air Power in the Persian Gulf War and the Future of Warfare," *International Security*, Vol. 26, No. 2 (Fall, 2001). See also Robert A. Pape, "The True Worth of Air Power," *Foreign Affairs*, March/April 2004.
17. William Booth and Anne Gearan, "Kerry in Middle East to Talk Jordan Valley Security Proposals with Israelis, Palestinians," *Washington Post*, December 12, 2013.

משפטיים בינלאומיים NGOs-עוינים ובמקומות אחרים.

יחסי ישראל-אירופה

ניתוח מערכת היחסים בין אירופה לישראל על רקע ההתפתחויות המדיניות האחרונות, בחינת שיתופי פעולה ואינטרסים משותפים והפצת חומר הסברתי בשפות אירופאיות.

אתרי האינטרנט של המרכז הירושלמי:

עברית - www.jcpa.org.il
אנגלית - www.jcpa.org
צרפתית - www.jcpa-lecape.org

נשיא: ד"ר דורי גולד
מנכ"ל: ג'ניפר רוסקיס

הוועד המנהל של המרכז הירושלמי:

יו"ר: פרופ' ארטור אידלמן
מר סנדר גרבר
פרופ' שמואל סנדלר
מר הווארד וייסבנד

צוות המומחים של המרכז:

השגריר פרדי איתן
השגריר אלן בייקר
לני בן דוד
יוני בן מנחם
סא"ל (מיל.) יונתן דחוח-הלוי
דן דייקר
השגריר צבי מזאל
ד"ר יצחק מנסדורף
פיאמה נירנשטיין
אל"מ (מיל.) ד"ר ז'ק נריה
סא"ל (מיל.) מיקי סגל
פנחס ענברי
תא"ל (מיל.) יוסי קופרוסור
תא"ל (מיל.) ד"ר שמעון שפירא
נדב שרגאי
אל"מ (מיל.) ד"ר דן תרזה

המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה הוא מכון מחקר עצמאי ללא כוונת רווח, הפעיל משנת 1976 ועוסק בחקר מדיניות. המרכז הירושלמי מתמקד במחקרים ובניתוחים אסטרטגיים, מדיניים ומשפטיים וכן בהפצתם למקבלי ההחלטות ומעצבי דעת קהל בארץ ובעולם, באמצעות ניירות עמדה, ספרים, פרסומים וכנסים.

המרכז הירושלמי מנוהל על ידי חבר עמיתים מרחבי העולם. פרופ' דניאל י' אלעזר המנוח כיהן כנשיא המרכז מאז ייסד את המכון ועד פטירתו. ד"ר דורי גולד הוא נשיא המרכז מאז שנת 2000 (להוציא תקופת כהונה של למעלה משנה כמנכ"ל משרד החוץ).

תוכניות מחקר ופרסומים של המרכז הירושלמי:

סוגיות מדיניות, אסטרטגיות וביטחוניות במרחב התיכון

הפרויקט עוסק בצורכי הביטחון של ישראל (גבולות בני הגנה), מעקב אחר ההתפתחויות באיראן ובמדינות האזור, והטרור הגלובלי. הפרויקט כולל מחקרים ופעילות נרחבת בזירה הבינלאומית להצגת עמדותיה ופעולותיה של ישראל בנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני והמלחמה נגד הטרור, וכן בחינת רעיונות חדשים לפתרונות אזוריים.

ירושלים והתהליך המדיני

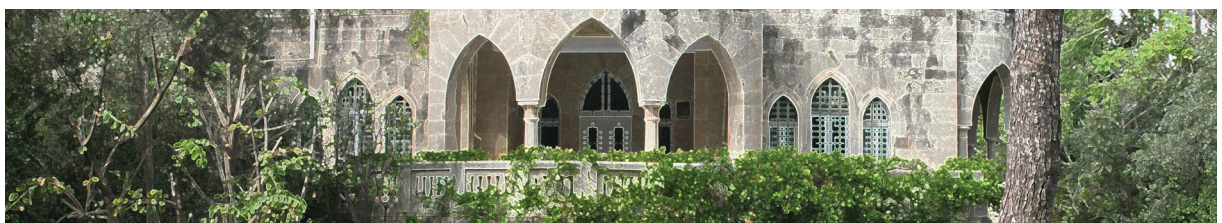
הפרויקט כולל מחקרים על הזכויות המשפטיות וההיסטוריות של ישראל בירושלים על פי הסכמים קיימים ומסמכי או"ם וניתוח הסכנות בתרחיש של חלוקת הבירה. כמו כן נערך מעקב שוטף להפרכת טענות שקריות בנוגע למצב בהר הבית ובמסגד אל-אקצא.

הפורום למשפט בינלאומי

הפורום מתמודד עם סוגיות הנוגעות למשפט הבינלאומי במאבקה של ישראל נגד הטרור ומספק מענה להאשמות נגד ישראל בגין החזקתה בשטחים נתונים במחלוקת וזכותה להגנה עצמית. כמו כן פועל המרכז לקידומן של אמנה בינלאומית נגד הסתה לטרור ונגד אנטישמיות.

המאבק ב-BDS ובדה-לגיטימציה של ישראל

המרכז פועל בכל הזירות הרלוונטיות נגד המהלכים לערעור מעמדה של ישראל כמדינה לגיטימית במשפחת העמים, ולהכפשתה באמצעות גופים

השגריר דורי גולד מכהן כנשיא המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה. הוא שימש כמנכ"ל משרד החוץ הישראלי, כשגריר ישראל באו"ם וכן כיועץ מדיני של ראש הממשלה בנימין נתניהו. השגריר גולד הוא בעל תואר דוקטור מאוניברסיטת קולומביה בניו-יורק. הוא הוציא לאור ארבעה ספרים בנושא המזרח התיכון, בהם שלושה שהיו ברשימת רבי המכר של הניו-יורק טיימס.

תא"ל (מיל.) יוסי קופרוזר מנהל את הפרויקט למעקב אחר התפתחויות אזוריות והשלכותיהן, במרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה. הוא שימש כמנכ"ל המשרד לעניינים אסטרטגיים ועמד בראש חטיבת המחקר באגף המודיעין של צה"ל.

ISBN 978-965-218-158-9

9 789652 181589 >

המרכז הירושלמי
לענייני ציבור ומדינה

